

PRZESTRZEŻENIE (38) *sb n*

Teksty nie oznaczają é lub oznaczają niekonsekwentnie; pierwsze e prawdopodobnie jasne (tak w prze-); końcowe e pochylone.

sg *N* przestrzeżenie (7); -é (1), -(e) (6). ◇ *G* przestrzeżenia (11). ◇ *D* przestrzeżeniu (3). ◇ *A* przestrzeżenie (9); -é (1), -(e) (8). ◇ *I* przestrzeżeniem (4) *LubPs*, *CzechRozm*, *StryjKron* (2), przestrzeżeni(e)m (1) *RejPos*. ◇ *L* przestrzeżeniu (2). ◇ *pl* *A* przestrzeżenia (1).

Składnia przydawki dopełniającej równoznacznej z dopełnieniem sprawcy: przestrzeżenie od kogo (1).

Sł stp, Cn brak, Linde XVI (jeden z niżej notowanych przykładów) i XVIII w. s.v. przestrzedz.

I. Rzeczownik od „przestrzec” (34) :

1. Uprzedzenie, poinformowanie o tym, co ma nastąpić (9) : Nowyn kthore pan Voyewoda oznaymyl przełz wałch ye^{go} Kro. m. wdzyeczen bicz raczi. y bendzye tho rad wydzyal gdi pan Voyewoda bendzye ye^{go} Kro. mczi wlkazowal rzeczi thi kthorich yełth wyedzyecz potrzeba Kv zachowanv panifłthw ye^{go} Kr. mczi włche^{go} chrzełczyyanłthwa. [...] a włchakołch za tho przełtrzezenye ye^{go} Kro. m. panv Voyewodzye dzyekvye. *LibLeg* 11/181v.

a. O tym, co się stanie (wyjątkowo też: co się dzieje) złego, ostrzeżenie o niebezpieczeństwie (8) : yłch pyothr Granowłky połłal bill knyemv Baydorką miłzliwca łzwego do krziwynya zliłtem przełtrzegayaczgo wtem aby łzyą Byenyaka Zayaczkowłkyego łtrzeł, bo go na then czałz Byenyak łchukal okolo kołzczyana. I zyachal łzyą bill na zayuthrz pothem przełtrzezenyv zgranowłkym thu tha nadpoznanyem wzegrzu *LibMal* 1546/122; Opowiedaiac theł tho/ ił nam iuł żadnego inego przełtrzeżenia nie trzebá/ áni od dułz/ áni od żadnych połłow niebiełkich/ iuł ná tym dołyc mamy/ co nam on łwiety połł Pan náłz miłłściwy Iezus Kriłtus/ tu zołtáwił raczył. *RejPos* 163v.

przestrzeżenie od czego [= przed czym] (1): Wthore przełtrzeżenie od towarziłthwá złych/ s ktorego łie łácwiej zgorłzy wierny. *LubPs* Kv *marg*.

Wyrażenia przyimkowe: »ku przestrzeżeniu [czyjemu]« (1): káždy łie płáwił mułi do brzegu łwego/ á wíełz to Pan Bog gđzye przyplýnie/ [...] iełli nie zá onym bogaczem ktory teł wiele rządzil á władał rołkołzami y dołtoienłtwy łwiátá tego/ á ktorego nam iáko źwierciádło w tey tu mierze wyłtáwiono/ ku przełtrzeżeniu náłzemu/ ábychmy łie włzyłcy karáli przygodą iego. *RejPos* 316v.

»za przestrzeżeni(e)m« [*w tym: czyim (= kto przestrzegł)* (3) – *G sb* (2), *pron poss* (1)] (4): Ale Węgierłcy Pánowie [...] wnet Stephaná Woiewodę przez liłty y połły łwoie nápomináli/ áby łię ołtrzełgá/ gđył Krol Połłki to woylko nie ná Turki ále przełciw iemu łámemu wiedzy [...]. Zá tych tedy Pánow Węgierłkich przełtrzeżeniem/ Stephan Woiewodá poczał pilniey przepátrowáć przez łpiegi coby Krol chciál poczynáć. *StryjKron* 672, 587.

~ *Ze zdaniem przydawkowym referującym treść* (1): Gđył ie [*fałszywych proroków*] łácnó poznáć zá tym iáłnym przełtrzeżeniem Páná náłzego/ ił káždy táki iełł fáłełzny Prorok/ ktory powieda co inego niłzi iełł wola á rołkazanie iego łwiety. *RejPos* 188v.

Szereg: »za ukazaniem i przestrzeżeniem« (1): Ale/ gđyby ábo łam przez łie/ ábo zá vkałaniem [!/] y przełtrzeżeniem czyim/ onę trułcznę poznał/ y obaczyłby pewne y bliłkie zginienie łwe/ [...] á táł ná on czałs/ obrałby łie lekarz tákowy/ ktoryby łie náđ nim vlitował: [...] y dałby mu lekářłtwo tákowe/ zá ktoryłby on iad w nim zwátłá: táł łeby go iuł vmorzył nie mołł: [...] tedy [...] *CzechRozm* 206. ~

Zwrot: »przestrzeżenie uczynić [komu]« (1): y raczył [Pan] przełtrzeżenie wczynić ná potym wiernym swoim/ by fie tákiey nádętey myśli/ á tákich powyższlonych mieyłc ftrzegli/ á nie ćifnęli fie do nich *RejPos* 224.

Szeregi: »napominanie a ([i]) przestrzeżenie« (1): Y rozumiał temu Pan/ iż tho rzecz ięft káždemu fzkodliwa á iemu przykra/ vmył á poładzanie tákiego człowieká káždego: á przeto tu tego zaniechác nie raczył w fwiętym nápominiániu á przełtrzeżeniu fwoim. *RejPos* 172v; [A tak pan Chriftus zrzádzyl/ trzy ofobliwe napominania y przełtrzeżenia/ miedzy ktoremi/ iedna vftawicznie/ ftopniem iednym nad drugą vprzeimieiffa iest/ áżeby przy grzełniku iawnem vżywany były *UstKościel* 62v].

»nauka a (ani) przestrzeżenie« (3): A iuż fie żaden Zbior niechay nie nádziawa náuki iney áni inego przełtrzeżenia iedno co tu fłyfzy co Pan przez Apoftoła tego do nas do wfzytkich pod figurą tych fiedmi kościołow wfkázowác raczy. *RejAp* BB. *Cf Wyrażenia przyimkowe*.

»rada a przestrzeżenie« (1): áby oni wieprzowie dzicy/ ktorych [...] około nálfzych gránic pełno ich wfzędzy ryie/ wždy mogli być iákokolwiek pohámowani. Domowi s flawnych á zacnych fpraw y przykłádom W(aszej) W(ielmożności) A połtronni z rołtropney á vważoney rády á przełtrzeżenia W(aszej) W(ielmożności). *RejZwierc* 119v.

Wyrażenia przyimkowe: »dla przestrzeżenia [czyjego (= kogo przestrzeżono)]« (1):

~ *Szereg*: »dla nauki a dla przestrzeżenia« (1): Acż Pánu tych gadek nigdy z nim [szatanem] nie było potrzebá/ iedno iż thák chciał mieć dla náuki á dla przełtrzeżenia nálfzego *RejPos* 218. ~

»ku przestrzeżeniu« [w tym: czego (1)] (2):

~ *Ze zdaniem przydawkowym referującym treść* (1): Rodzicom też ten to przykład ięft ku przełtrzeżeniu/ Iák dzieciom pomagác máią ku dobremu mieniu. *HistLan* A2.

Szereg: »ku nauce a ku przestrzeżeniu« (1): Piękny początek/ ále frogie dokończenie tey przypowieści Páná nálfzego/ ktorą nam thu ná pílmie zołtáwić raczył przez Ewányeliłtę fwoiego/ [...] ku nálfzey ofobliwey náuce á ku przełtrzeżeniu krewkiego á mdłego człowieczeńthwá á przyrodzenia nálfzego/ ktore fie bárzo máło ná miłofierdzye fciąga/ więcey závždy ná rołterk/ [...] á ná vdřećenie bliźniego fwego *RejPos* 246v. ~

3. *Sformułowanie warunków gwarantujących coś, zastrzeżenie prawne, ustawowe* (2) : W zápiłaniu thákich Opraw/ Piłárze wiele kroć fye niepotrzebnie báwią/ gdy ty wfzythki przełtrzeżenia wypifuią. *GroicPorz* v v.

Wyrażenie: »przełtrzeżenie [czyje] w prawie« (1): OPráwy zową przełtrzeżenie w práwie obudwu ftron/ ták powodney iáko odporney. *GroicPorz* t4v.

4. [Przekonanie, pogląd: Na drugi list krótcie TM odpisujemy. Naprzód iż się TM obawiasz niejakiego uprzykrzenia naszego około pisania swego do nas takowego, że lepiej jest swego wiecznego bronić, niż doczesnego i niepewnego, gdzie wiele przyczyn dajesz TM przypominając i przysięgę swoją na radę i powinność urzędu swego hetmańskiego, też spółodzenie z pr[z]odków swoich tu w tem państwie dla czego przymusiło TM do takiego pisania i przestrzeżenia. *ListyZygmAug* 1562/390.

Wyrażenie przyimkowe: »wedla przestrzeżenia swego«: a wedla wiadomości WM jest niemało przyczyn, żeby się z tego propozytu łacno ksiądz arcybiskup i z swem koadiutorem zepchnąć mógl. Aczkolwiek o takowem umyśle nic nie wiemy wszakoż potrzeba tego jest, abyś WM wedla przestrzeżenia swego nam te przyczyny przeciwko temu propozytowi księdza arcybiskupowemu oznajmić nie zaniechał *ListyZygmAug* 1562/420.]

5. [Prawdopodobnie: zastosowanie się do ustawy: Jarmarki pograniczne, które są konstytucyjną piotrkowskiego sejmku postanowione, o niewypuszczaniu wołów oprócz karmnych, zimowanych, szlacheckich i około innych towarów, [...] w mocy zostawujemy. A iżby tym pilniej przestrzeżenie było, tedy nie tylko starostom, ale i dzierżawcom tychże miasteczek jarmarkowych granicznych pilnować, hamować, rozkazujemy *Diar 1566 72.*]

II. W funkcji podstawowej (4) :

1. Zapowiedź, zwiastun; *monitus, praemonitus Calep (3) : Praemonitus, Ante monitus – Przestrzeżenie. Calep 836a, 671b.*

przestrzeżenie czego (1): Przestrzeżenie przyśzły choroby/ 1.19.a. [(*nagł*) O ofobliwzych Znamionach przychodzących przed chorobą. (–) Są iefzcze y Ofobne známioná przed każdą niemocą/ włafne/ kthore dobrze bączyc áby mógł náftáiacemu Wrzodowi zábieżec. *SienLek 19*] *SienLek S[ss]4v.*

2. *Środek zapobiegawczy, lekarstwo (1) : V*Chronieniu powietrza morowého/ wielką pomoc czyni mierné chowánié/ á wśázke y temu dla pewnieyśzý obrony opifuią lékárze tákowé przestrzeżenié: Weźmi fśáfránu ilé chceś á tyle dwoie mirry/ thyle troie Aloe/ tłucz tho miálko pośpołu zákrapiaiac wodką rożaná/ á gdy będzie iáko ciáfto gęfto á miálko/ tocz s tego pigułki ilo konopné ziárno/ á tych ná každé zaránié połkni dwie álbo trzy. *SienLek 124; [Iefzcze przestrzeżenie czyfte/ Weźmi liftkow Rućianych ze cztery/ Czołnku fzczyptkę/ Iądro orzechá włoskiego/ fzczyptę soli: To wespół ná czczo z iedz/ ná każdy dzień thák przez cały miesiąc/ pomaga przeciw powietrzu/ y glifty wypędzi. SienHerb 538b].*

[*przestrzeżenie od czego: Y to przestrzeżenie od powietrza ofobliwe: Weźmi Aqua viti kwartę/ á włoż wnie Pczelniku włoskiego/ y Bábkí ogrodney/ po funcie/ także od potrzeby choway. SienHerb 538b.*

przestrzeżenie przeciw czemu: Przestrzeżenie pewne przeciw powietrzu Morowemu. SienHerb 538b.]

Synonimy: **1.1.** *napomnienie, ostrzeżenie, upomnienie; 2. napominienie, napomnienie, nauka, rada, upomnienie; 3. oprawa.*

Cf **PRZESTROGA, PRZESTRZEC**

MP